

ANALIZA HRVATSKOG MIROVINSKOG SUSTAVA U EU OKRUŽENJU

Čolina, Matej

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:157392>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski sveučilišni studij, Poduzetništvo

Matej Čolina

**ANALIZA HRVATSKOG MIROVINSKOG SUSTAVA U EU
OKRUŽENJU**

Završni rad

Osijek, 2022.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski sveučilišni studij, Poduzetništvo

Matej Čolina

**ANALIZA HRVATSKOG MIROVINSKOG SUSTAVA U EU
OKRUŽENJU**

Završni rad

kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

JMBAG: 0010225562

e-mail: mcolina@efos.hr

mentor: izv. prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

Osijek, 2022.

Josip Juraj Strossmayera University of Osijek

Faculty of Economics in Osijek

Bachelor Degree

Matej Čolina

**ANALYSIS OF THE CROATIAN PENSION SYSTEM IN THE
EU ENVIRONMENT**

Final paper

Osijek, 2022

**IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA**

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____ (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Matije Čoliba
JMBAG: 0010225562
OIB: 32564669624
e-mail za kontakt: matje35@gmail.com
Naziv studija: Prediplomski preddiplomski studiji – smjer poduzetništvo
Naslov rada: Analiza hrvatskog mirovnog sustava u EU okruženju
Mentor/mentorica rada: Danica Drenkar

U Osijeku, 2022. godine

Potpis _____

Matije Čoliba

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Počeci i osnove mirovinskog osiguranja u Republici Hrvatskoj	2
3. Hrvatski mirovinski sustav	6
3.1. Prava iz sustava mirovinskog osiguranja	7
3.2. Utjecaj iseljavanja i starenja stanovništva na mirovinski sustav.....	8
3.3. Stanje i budućnost hrvatskog mirovinskog sustava.....	13
4. Mirovinski sustavi u Europskoj uniji.....	18
4.1. Važnost mirovina i različitost mirovinskih sustava u Europskoj uniji.....	18
4.2. Utjecaj negativnih demografskih trendova na mirovinske sustave.....	20
4.3. Primjerenost mirovina	24
5. Zaključak.....	28
Popis literature	30
Popis tablica i grafikona.....	32

Analiza hrvatskog mirovinskog sustava u EU okruženju

Sažetak

Rad se bavi analizom hrvatskog mirovinskog sustava u EU okruženju. Struktura rada podijeljena je na pet cjelina. U prvoj cjelini čitatelja se uvodi u predmetno područje, nakon čega se govori o počecima i osnovama mirovinskog osiguranja u Republici Hrvatskoj. Treća cjelina analizira hrvatski mirovinski sustav, a četvrta mirovinske sustave u Europskoj uniji. U posljednjoj cjelini iznosi se zaključak, a na kraju rada nalaze se popisi literature, tablica i grafikona. Kroz rad je utvrđeno da se većina država članica Europske unije, pa tako i Republika Hrvatska, suočava s negativnim demografskim trendovima kao što su pad nataliteta, iseljavanje i starenje stanovništva. Takvi trendovi utječu na mirovinski sustav jer rezultiraju sve manjim brojem osiguranika, a većim umirovljenika, što dovodi u pitanje održivost mirovinskih sustava. S obzirom da su stope doprinosa i visine poreza u većem broju država članica blizu svog maksimuma, kao glavno rješenje problema uzrokovanih demografskim promjenama nameće se poticanje zaposlenosti na tržištu rada. Jasno, problem bi se mogao riješiti i dobrom demografskom politikom. Utvrđeno je i kako je primjerenost mirovina u Republici Hrvatskoj vrlo niska te da Hrvatska zaostaje za prosjekom Europske unije po svim važnim pokazateljima primjerenosti. Zbog toga pod hitno treba razmisliti o sljedećim promjenama i reformama mirovinskog sustava Republike Hrvatske.

Ključne riječi: mirovine, mirovinski sustav, Republika Hrvatska, Europska unija

Analysis of the Croatian pension system in the EU environment

Abstract

The thesis deals with the analysis of the Croatian pension system in the environment of the EU. The structure of the thesis is divided into five parts. In the first part, the reader is introduced to the subject area, after which the beginnings and foundations of pension insurance in the Republic of Croatia are discussed. In the third part, the Croatian pension system is analyzed, and in the fourth part, the pension systems in the European Union. In the last part the conclusion is drawn and at the end of the paper it is bibliography, tables and graphs. The thesis states that most of the European Union member states, including the Republic of Croatia, are facing negative demographic trends such as declining birth rates, emigration and aging of the population. These trends have an impact on the pension system, as they lead to a decreasing number of insured persons and a larger number of pensioners, which calls into question the sustainability of pension systems. With contribution rates and tax levels close to their maximum in most member states, the main solution to the problems caused by demographic change is to promote employment in the labor market. Of course, the problem could also be solved with good population policies. It has also been noted that the adequacy of pensions in the Republic of Croatia is very low and that Croatia lags behind the European Union average in all major adequacy indicators. For this reason, the following changes and reforms of the pension system of the Republic of Croatia should be urgently considered.

Keywords: pensions, pension system, Republic of Croatia, European Union

1. Uvod

Mirovine su za veliki broj starijih ljudi jedini izvor primanja. Osnovni cilj mirovina je osigurati pristojan životni standard, ili barem, zaštititi se od rizika od siromaštva. Mirovina je mjesečna naknada, a ponekad i neka druga pogodnost, koja se stječe temeljem mirovinskog osiguranja za slučaj starosti, invalidnosti ili smrti. Način na koji se stječe mirovina propisan je zakonom. Mirovine su važan čimbenik socijalne sigurnosti, a uvjeti ostvarivanja i razine mirovina također utječu i na tržište rada. Sa stajališta pojedinca, mirovina predstavlja prihod, no za državu mirovine i socijalne naknade predstavljaju rashod. Temeljno pitanje mirovina je na koji način osigurati njihovu primjerenu razinu uz istovremenu dugoročnu održivost. Takva i druga pitanja treba riješiti mirovinski sustav koji se može definirati kao skup prava i obveza koja proizlaze iz mirovinskog osiguranja.

U svijetu postoje različiti mirovinski sustavi te različiti načini utvrđivanja i ostvarivanja mirovina. Svaki od sustava posjeduje svoje prednosti i nedostatke, kako za osiguranike i umirovljenike, tako i za državu. Zbog utjecaja demografskih, gospodarskih, socijalnih i drugih promjena, česte mogu biti i promjene u mirovinskom sustavu. Na razini Europske unije ne postoji ujednačen sustav mirovina, već države članice samostalnu reguliraju većinu prava i obveza iz mirovinskog sustava. Republika Hrvatska na glasu je kao država koja za većinu umirovljenika osigurava male mirovine, često i nedovoljne za podmirenje osnovnih životnih potreba. Umirovljenici koji imaju tako niske mirovine izloženi su riziku od siromaštva. Postavlja se pitanje koji su razlozi niskih mirovina te na koji su način uređena prava i obveze u mirovinskom sustavu, kao i kakav je hrvatski mirovinski sustav u usporedbi sa sustavom Europske unije.

2. Počeci i osnove mirovinskog osiguranja u Republici Hrvatskoj

U ovom poglavlju, navedeni su ukratko početci mirovinskog osiguranja u Hrvatskoj od 19. st., njegove promjene te razni utjecaji kroz povijest sve do osamostaljenja. Također je definirano što je to točno mirovinski sustav od strane nekoliko izvora.

Tako, primjerice, Puljiz (2007:164) navodi kako je mirovinski sustav „skup pravnih normi, financijskih i institucionalnih aranžmana kojima se regulira osiguranje od rizika starosti, invalidnosti i gubitka hranitelja. Nadalje, isti autor ističe kako se mirovinski sustav u pravilu sastoji od nekoliko podsustava definiranih s obzirom na kategorije osiguranika, način financiranja, upravljanje mirovinskim fondovima, raspodjelu mirovina i slično“ (Puljiz, 2007:164). Imajući u vidu prethodnu definiciju, mirovinsko osiguranje je vrsta osiguranja koja služi za upravljanje rizicima koji se javljaju u slučaju starosti, invalidnosti, gubitka hranitelja i tome slično. Mirovinski sustav i mirovinsko osiguranje dio su sustava socijalne sigurnosti koji označava, kako se ističe u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža (2022) „kolektivnu akciju društva, najčešće države, u održavanju ili nadoknadi dohotka pojedinca u slučajevima kada ga on zbog određenih socijalnih razlika ne može sam osigurati“ (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2022).

Nastavno na prethodno iznesena objašnjenja osnovnih pojmova, bitno je naglasiti kako mirovinski sustav i mirovinsko osiguranje osiguranicima treba poslužiti kao mehanizam raspodjele potrošnje tijekom cijelog životnog vijeka, a posebno u starosti, odnosno nakon ispunjenja uvjeta za mirovinu i prekida zaposlenja, u slučaju invalidnosti ili gubitka hranitelja. Drugim riječima, jedna od glavnih uloga mirovinskog sustava i osiguranja je financijsko uzdržavanje osiguranika u slučajevima kada isti nisu u stanju zarađivati za život. Osim toga, mirovine predstavljaju i važan oblik individualne i nacionalne štednje te imaju bitnu funkciju u održavanju solidarnosti u društvu. Vršiti se vertikalna redistribucija dohotka od bogatijih prema siromašnijim umirovljenicima, kao i horizontalna prema umirovljenicima koji se nalaze u posebnoj životnoj situaciji te imaju dodatne troškove.

Mirovinski sustav u bitnoj mjeri utječe na ekonomsku sudbinu većine ljudi. Za mirovine se izdvajaju ogromna sredstva. U mnogim državama mirovinski fondovi raspolažu velikim

kapitalom. U većinu europskih država zbog negativnih demografskih procesa, posebno starenja i iseljavanja, umirovljenici čine brojnu kategoriju stanovnika, ističe Puljiz (2007:165).

Mirovinski sustav i mirovinsko osiguranje imaju veliku važnost za svaku suvremenu državu. Važnost mirovinskog sustava odavno je uočena te mnoge države imaju bogatu povijest organiziranja i upravljanja mirovinskim sustavom. RH pripada među države koje imaju dugu povijest mirovinskog osiguranja. Samo 33 države u svijetu imale su sustav mirovinskog osiguranja prije II. svjetskog rata. Mirovinsko osiguranje na prostoru RH datira još od 19. stoljeća kada je u Narodnim novinama 1870. godine objavljen Zakonski članak „u pogledu mirovinah organah središnje vlade faktično obstojavše od god. 1849. do god. 1867.“ Tim je Zakonskim člankom bilo uređeno mirovinsko osiguranje državnih činovnika i podvornika te članova njihovih obitelji. Iz sadržaja članka može se zaključiti kako se njihovo mirovinsko osiguranje provodilo još i prije 1860. godine (Čakarun i suradnici, 2022:17).

Nadalje, Bejaković (2003:373) navodi kako je 1922. godine usvojen Zakon o socijalnom osiguranju, a kojim su pokriveni svi socijalni rizici osim nezaposlenosti. Taj je zakon bio napisan prema njemačkom modelu mirovinskog i invalidskog sustava koji je Otto Von Bismarck uveo još 1899. godine u Pruskoj. Iste je godine donesen Zakon o osiguranju radnika te je s djelovanjem započeo Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (HZMO), tada kao Središnji ured za osiguranje radnika.

„Mirovinsko osiguranje u Hrvatskoj nastavilo se provoditi nakon početka II. svjetskog rata i uspostavljanja Nezavisne Države Hrvatske. Zakon o osiguranju radnika donesen je 1. lipnja 1942. i primjenjivao se do kraja rata. Zakon je po sadržaju bio jednak Zakonu o osiguranju radnika iz 1922. te prilagođen provedbi socijalnog osiguranja u novim uvjetima“ (Čakarun i suradnici, 2022:25). U razdoblju trajanja II. svjetskog rata dolazi do ostvarivanja prvih mirovina i pada broja osiguranika, čime je obvezno mirovinsko osiguranje ustanovljeno zakonom iz 1922. godine dobilo i svoj pravi smisao i svrhu. Nakon završetka rata, dolazi do spajanja svih tadašnjih nositelja socijalnog osiguranja, neovisno o grani osiguranja i osiguranicima.

Nakon II. svjetskog rata, u Hrvatskoj je na snazi bio mirovinski sustav međugeneracijske solidarnosti koji je podrazumijevaju da aktivni osiguranici, njihova poduzeća i druge pravne osobe plaćaju doprinose kojima su se financirali mirovine aktualnih umirovljenika. Hrvatska

nije razvila privatno niti strukovno mirovinsko osiguranje kao neke druge zapadne zemlje i kako je u svojim osnovama i začecima u Hrvatskoj postojalo i prije II. svjetskog rata. No, pred kraj socijalističkog razdoblja utemeljeno je prvo kapitalizacijom financirano dobrovoljno osiguranje. Godine 1971. mirovinsko se osiguranje odvojilo od zdravstvenog, a osiguranje za slučaj nesreće na poslu i profesionalne bolesti postalo je dijelom zdravstvenog i dijelom mirovinskog osiguranja. Temeljem ustavnih promjena od 1972. godine počele su funkcionirati samoupravne interesne zajednice te su umjesto dotadašnjih zavoda za socijalno osiguranje nastale zajednice koje su osiguranje provodile odvojeno, sukladno pojedinim granama socijalnog osiguranju. Bila su uređena i prava za slučaj ozljede na radu ili profesionalne bolesti. Mirovinsko se osiguranje na ovakav način nastavilo provoditi do 1990. godine kada su umjesto dotadašnjih samoupravnih zajednica nastali fondovi mirovinskog osiguranja (Čakarun i suradnici, 2022:38).

Od hrvatske samostalnosti 1991. godine nastupile se brojne i velike promjene u hrvatskom mirovinskom sustavu. Nažalost, mirovinski sustav često je bio korišten za rješavanje viška radne snage, što je dovelo do udvostručavanja omjera između umirovljenika i osiguranika. Bez obzira na povećan broj umirovljenika, niska stopa doprinosa zadržana je te su se mirovine nastavile redovito isplaćivati. Prosječne mirovine nisu pratile trendove prosječnih plaća, tako da su zaostajale za porastom u plaćama. Kao rezultat tadašnjih trendova i stanja u mirovinskom sustavu, Bejaković (2003: 374) naglašava kako je za isti trebalo izdvajati velika sredstva iz državnog proračuna, dok su istovremeni umirovljenici pojedinačno primali uglavnom relativno male mirovine. Problemi su postajali sve naglašeniji te je ubrzo postalo jasno kako je mirovinski sustav jedan od najznačajnijih kreatora deficita središnjeg i konsolidiranog državnog proračuna (Bejaković, 2003:374). Godine 1999. stoga se ukazala potreba za temeljitom reformom mirovinskog sustava. Razlozi za to bili su gospodarske, demografske i socijalne prirode. Gospodarski razlozi povezani su sa procesom restrukturiranja gospodarstva kada je početkom devedesetih godina bio omogućen otkup mirovinskog staža. Gospodarski razlozi uključuju i izbjegavanje plaćanja doprinosa radom na crno, nerazvijenu državnu upravu, rast korupcije i slično. Uz to, izražen je bio i problem zaostajanja s isplatama mirovina te problem ujednačavanja mirovina s rastom plaća i cijena jer za to nisu bila osiguranja sredstva u državnom proračunu. U tome su veliku ulogu imale i oscilacije u stopama doprinosa za mirovinsko osiguranje (Alibegović, 2000:65-66). Postojali su i drugi razlozi, kao što su, primjerice prema Šmid (2011: 1) dramatičan pad zaposlenosti kao posljedica hrvatskog modela privatizacije i ratnih razaranja (izgubljeno oko 600.000 radnih mjesta), zatim 2) neodgovorno

upravljanje imovinom javnoga mirovinskog fonda, 3) zloupotreba mirovinskog fonda, potom 4) dug države (državnog proračuna) umirovljenicima, kao i brojni drugi.

Razlozi za reformu bili su i demografske prirode. To se odnosi na proces starenja stanovništva (sve više je starijih stanovnika, a sve manje mlađih) što se reflektira na mirovinski fond na način da dolazi do svojevrsnog opterećenja. Drugim riječima, povećan je broj umirovljenika u odnosu na broj zaposlenih koji plaćaju doprinose. Tako se pojavio jaz između visine uplaćenih doprinosa i potreba za isplatom mirovine. Porast broja umirovljenika utjecao je na mijenjanje doprinosa za mirovinsko osiguranje što se odrazilo i na stabilnost mirovinskog sustava jer je razlike bilo moguće namiriti jedino povećanim doprinosima ili iz državnog proračuna, što pak vodi rastu proračunskog deficita.

U prijašnjem sustavu, odnosno sustavu prije provođenja reformi ujedno nije postojala izravna veza između visine uplaćenih doprinosa i visine isplaćene mirovine budući da su se sve uplate trošile na održavanje trenutne generacije umirovljenika. To je značilo kako visina doprinosa uplaćena iz plaća aktivnih osiguranika nije mogla jamčiti postojeću razinu mirovina u budućnosti, a ujedno niti povišenje mirovina ili umirovljeničkog standarda. Sve to rezultiralo je niskim razinama mirovina, što predstavlja razloge socijalne prirode za provođenje reforme. Može se stoga zaključiti kako su postajali brojni razlozi za provođenje tzv. prve mirovinske reforme. Ta se mirovinska reforma naziva još i malom mirovinskom reformom. Bila je usmjerena na racionalizaciju i kontrolu tekućih mirovinskih troškova. Bajaković i suradnici (2010:6) navode obilježja reforme. Spomenutom su reformom postavljeni oštriji kriteriji odlaska u mirovinu na način da se dob za umirovljenje postupno povisivala i za muškarce i za žene. Dob umirovljenja za muškarce podignuta je na 65 godina, a za žene na 60 godina. Nadalje, promijenjena je formula po kojoj se računaju mirovine. Prethodno se u obzir za visinu mirovinu uzimalo 10 najboljih godina u radnom vijeku, a od reforme cijeli životni vijek. Došlo je i do promjena načina usklađivanja već ostvarenih mirovina pri čemu je korišten tzv. švicarski sustav. Prije su se mirovine usklađivale samo prema plaćama, a od reforme u primjeni je bila i šestomjesečna indeksacija za polovicu zbroja stopa porasta troškova života i porasta plaća. Osim navedenog, izmijenjena je i definicija invalidnosti zbog čega je došlo do smanjenja broja invalidskih mirovina te je osnovan i današnji HZMO.

Navedenim promjenama usporen je rast broja novih umirovljenika, a to je bio i jedan od primarnih ciljeva. No puno veće promjene nastupile su drugom mirovinskom reformom ili tzv.

velikom mirovinskom reformom koja se odvila 2002. godine. Ta je reforma bila ključna za budućnost mirovinskog sustava. Reforma je omogućena zakonima usvojenim 1998. i 1999. godine, a počela se primjenjivati od 2002. godine. Osim izdvajanja u prvi stup od 15%, uveden je i drugi mirovinski stup u koji se izdvaja 5% te treći mirovinski stup koji je dobrovoljnog karaktera, no država ga potiče različitim mjerama. Osim toga, povećana je i dob redovnog umirovljenja i definirana su umanjenja mirovinskih prava budućih umirovljenika, odnosno onih koji će mirovinu primati iz novog sustava (Čakarun i suradnici, 2022:65).

Godine 2002. postavljeni su temelji mirovinskog sustava i osiguranja. No, i nakon toga nastupile su brojne i važne promjene i reforme. Jedan od razloga bio je i usklađivanje hrvatskog zakonodavstva sa europskim zbog procesa pridruživanja RH u EU. Posljednja veća reforma mirovinskog sustava započela je 1. siječnja 2019. godine te je obuhvatila šest zakona: Zakon o mirovinskom osiguranju, Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem, Zakon o obveznim mirovinskim fondovima, Zakon o dobrovoljnim mirovinskim fondovima, Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i Zakon o dodatku na mirovine ostvarene prema Zakonu o mirovinskom osiguranju. Promjene su nastupile u sva tri mirovinska stupa, a bile su nužne radi prilagođavanja mirovinskog sustava promjenama na tržištu rada, gospodarskim prilikama te demografskim izazovima (Čakarun i suradnici, 2022:65). Iako su neke promjene nužne, česte promjene u sustavu socijalne sigurnosti pa tako i u mirovinskom sustavu, nisu dobre. Primjerice, od 2013. godine pa do 2022. godine samo Zakon o mirovinskom osiguranju bio je mijenjan devet puta (Zakon o mirovinskom osiguranju, 2021). Iako su reforme i promjene rezultirale određenim poboljšanjima u mirovinskom sustava, hrvatski mirovinski sustav susreće se sa određenim i velikim problemima, što su pokazali i podaci popisa stanovništva iz 2021. godine (Državni zavod za statistiku, 2022). U nastavku ovog rada analizira se hrvatski mirovinski sustav kako bi se poslije mogla izvršiti usporedba sa sustavom Europske unije.

3. Hrvatski mirovinski sustav

Kao što se moglo vidjeti iz prethodnog poglavlja, hrvatski mirovinski sustav sastoji se od tri stupa. Svaki od stupova osiguranicima pruža određena prava koja im pripadaju temeljem plaćanja doprinosa za mirovinsko osiguranje.

3.1. Prava iz sustava mirovinskog osiguranja

Temeljna prava koja se mogu ostvariti temeljem mirovinskog osiguranja uopće su pravo na isplatu mirovine te pravo na naknadu zbog tjelesnog oštećenja. Međutim, postoje i neka druga prava koja proizlaze iz različitih stupova mirovinskog osiguranja, odnosno prvog, drugog i trećeg stupa. Temeljem prvog stupa osiguranici imaju pravo na ostvarivanje mirovine prema određenim uvjetima. Ti uvjeti ovise o tome o kakvom obliku mirovine je točno riječ budući da postoje različite vrste, odnosno oblici mirovine kao što su starosna, prijevremena, invalidska te obiteljska mirovina. Primjerice, pravo na starosnu imovinu osiguranik stječe kada navršši 65 godina života i 15 godina mirovinskog staža. Kao što je rečeno, godine 2002. uvedeni su drugi i treći stup. U prvom stupu ostali su trajno osigurani umirovljenici te oni stariji od 50 godina, kao i oni koji su stari između 40 i 50 godina no nisu se opredijelili za drugi stup. Navedene kategorije osoba primaju mirovinu samo iz prvog stupa, dok svi ostali ostaju u prvom stupu no također i u drugom stupu (Bejaković i suradnici, 2010:6). U prvi stup poslodavci iz plaće zaposlenika uplaćuju 15% bruto iznosa. Taj postotak potom odlazi u mirovinski fond HZMO iz čijih se sredstava isplaćuju mirovine sadašnjih umirovljenika. Mirovina iz prvog stupnja ne može se prenijeti na drugu osobu niti se može naslijediti. Dakle, temeljem prvog stupa pravo na mirovinu ostvaruju sadašnji umirovljenici. Iz tog stupa ujedno se i isplaćuju mirovine. U mirovinske fondove drugog stupa morali su se učlaniti svi osiguranici koji su bili mlađi od 40 godina; osiguranici između 40 i 50 godina mogli su sami odabrati hoće li ostati u prijašnjem sustavu ili će se pridružiti novom. Postoje četiri obvezna mirovinska fonda: AZ, Erste Plavi, PBZ Croatia osiguranje i Raiffeisen (Čakarun i suradnici., 2022:268).

Drugi stup također je obvezno mirovinsko osiguranje, no njime upravljaju posebna mirovinska društva koja su u privatnom vlasništvu. Za osiguranike iz drugog stupa poslodavci izdvajaju 5% od bruto iznosa plaće te ga uplaćuju u mirovinski fond koji je osiguranik odabrao. Osiguranik ima pravo promijeniti fond, a u tom slučaju sav se iznos prenosi u novi fond. Takve mogućnosti ne postoje unutar prvog stupa gdje poslodavci uplaćuju 15% od bruto iznosa plaće direktno u HZMO. Novac koji prikupe od osiguranika fondovi ulažu na financijskim tržištima te ostvaruju dobit. To znači da se na taj način povećava mirovinska štednja na osobnim računima fonda. Osiguranik također u svakom trenutku može pogledati koliko ima uštedenih sredstava na osobnom mirovinskom računu u obveznom mirovinskom fondu, čime se dobiva na transparentnosti sustava. Kada su uvjeti za mirovinu ispunjeni, osiguranik odabire mirovinsko osiguravajuće društvo u koje prenosi svoj kapital prikupljen iz mirovinskog fonda te se sklapa ugovor o isplati mirovine. Ugovor može sadržavati različite odredbe pa tako postoji

pojedinačna ili zajednička mirovina, doživotna ili sa određenim zajamčenim razdobljem isplate i tome slično. U slučaju da član obveznog fonda umre prije nego počne koristiti mirovinu, sva sredstva na osobnom mirovinskom računu naslijedit će zakonski nasljednici.

Treći stup mirovinskog sustava također se temelji na kapitalnom financiranju, doprinosima i štednji, no taj je stup za razliku od drugih dobrovoljnog karaktera. Služi za dodatno osiguranje od rizika starosti, invalidnosti i smrti te stoga ne postoji obveza uplaćivanja novca. Treći stup sličan je štednji kao u slučaju police životnog osiguranja, što znači da svaki sudionik može odlučivati o visini uplata i roku štednje (Bejaković i suradnici, 2010:7). Države potiče štednju u trećem stupu na način da daje poticaje koji osiguranike potiču da sudjeluju u dobrovoljnom mirovinskom osiguranju. Novac iz trećeg stupa uplaćuje u mirovinske fondove, te ga društva potom ulažu u vrijednosne papire i novčane depozite. Kao i kod drugog stupa, u trenutku ostvarenja uvjeta za mirovinu osiguranik odabire mirovinsko osiguravajuće društvo u koje prenosi svoj kapital iz mirovinskog fonda. Također se sklapa ugovor koji može sadržavati različite odredbe pa tako postoje različite vrste ugovora, odnosno oblika isplate kao što su doživotna starosna mirovina, prijevremena starosna mirovina, promjenjiva mirovina, djelomična isplata, itd. Isplata mirovine, u cijelosti ili djelomično, može se prenijeti na druge osobe. U slučaju smrti člana fonda sredstva na računu također nasljeđuju zakonski nasljednici.

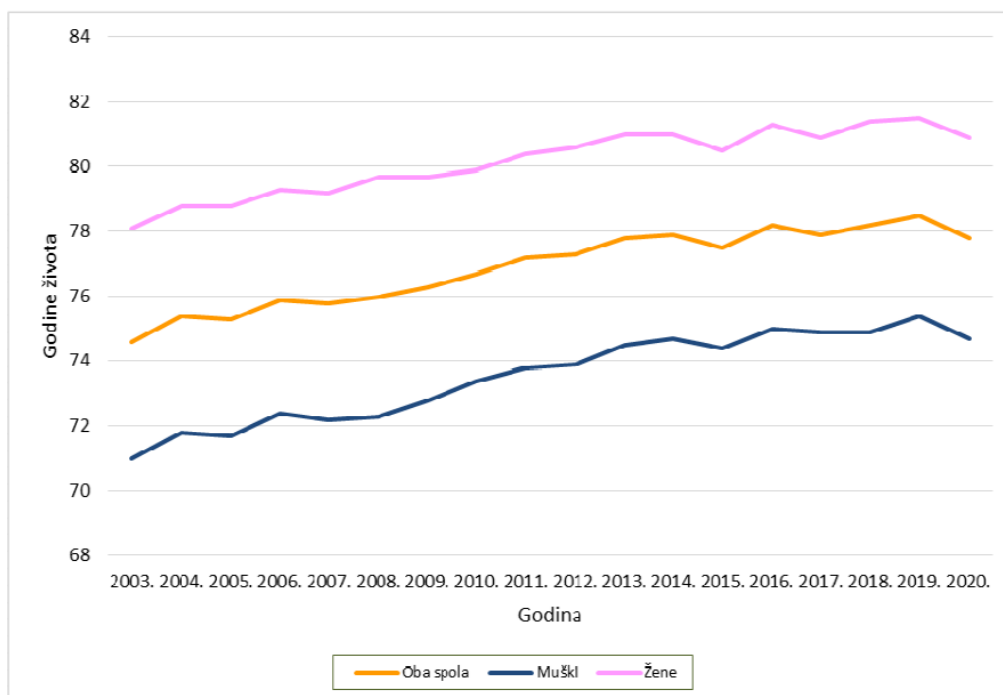
3.2. Utjecaj iseljavanja i starenja stanovništva na mirovinski sustav

Na mirovinski sustav utječu različiti čimbenici, a jedni od njih su i demografski. Posebno valja izdvojiti iseljavanje i starenje stanovništva. Starenje stanovništva podrazumijeva povećanje udjela stanovništva starijih od 60 ili 65 godine u ukupnoj populaciji. Ukoliko je taj udio 7% ili više, smatra se kako zemlja ima staro stanovništvo. Mnoge se visoko razvijene zemlje već godinama suočavaju sa starenjem stanovništva i negativnom stopom prirodnog priraštaja, naglašavaju Mečev i Vudrag (2012:38).

Na starenje stanovništva utjecaj imaju različiti čimbenici kao što su negativni prirodni prirast te produljenje očekivanog životnog vijeka. Starenje stanovništva događa se i zbog iseljavanja mladog i mlađeg stanovništva. Takvi trendovi nisu dobri za mirovinski sustav jer se smanjuje broj ljudi koji sudjeluju u stupovima mirovinskog osiguranja. To znači da je sve manji broj onih koji uplaćuju u prvi stup i tako financiraju tekuće mirovine sadašnjih umirovljenika. Moguće je razlikovati starenje „odozgo“, koje podrazumijeva produljenje životnog vijeka te starenje „odozdo“ koje za posljedicu ima pad nataliteta (Puljiz, 2015:82). Očekivani životni

vijek unazad posljednjih nekoliko desetljeća produljio se, što također ima utjecaj na proces starenja stanovništva. Grafikon 1 pokazuje kretanje očekivanog životnog vijeka u RH u razdoblju 2003.-2020. godine. Vidljivo je kako se i ukupni životni vijek i životni vijek sukladno pojedinom spolu od početka promatranog razdoblja povećao. Valja napomenuti kako se očekivani životni vijek za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 blago smanjio te je u 2020. godini iznosio 76,8 godina.

Grafikon 1. Očekivano trajanje života pri rođenju u Hrvatskoj za razdoblje od 2003. do 2020. godine

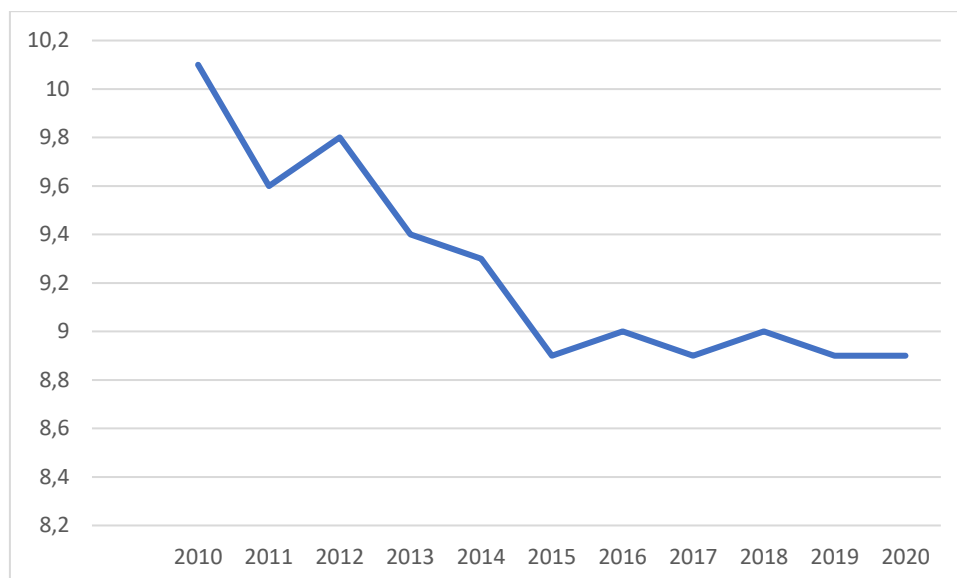

Izvor: autor preuzeo gotovo grafičko rješenje iz: Rodin, Cerovečki i Jezdić, 2021:11

Natalitet predstavlja broj rođenja na određenom području u određenom razdoblju. U užem smislu, pod natalitetom se razumijeva broj živorođene djece, što se naziva efektivnim natalitetom. Intenzitet rađanja mjeri se općom stopom ili koeficijentom nataliteta, koji označava ukupan broj živorođene djece podijeljen s ukupnim stanovništvom i pomnožen sa 1000 jer se najčešće računa u promilima. Visokim natalitetom smatra se stopa s više od 25%, srednjim natalitetom stope između 15% i 25%, a stope do 15% smatraju se niskim. Na razinu nataliteta utječu brojni čimbenici kao što su biološki, društveno-gospodarski, psihološki, ekonomski, kulturni, itd. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2022). Biološki čimbenici određuju fiziološki maksimalni okvir reprodukcije stanovništva. Neki od njih su sterilitet,

plodnost, dobna struktura stanovništva, nasljedne osobine, drugi biološko-medicinski čimbenici koji djeluju na začecje, trudnoću i uspješnost porođaja i tome slično. U društvene i gospodarske čimbenike koji utječu na natalitet spadaju gospodarski razvoj, materijalni uvjeti za osnivanje obitelji, troškovi uzdržavanja djece, društveno-ekonomski položaj žena u društvu, razina mortaliteta, i sl. Psihološki čimbenici odnose se na stavove pojedinaca prema želji za potomstvom te odgoju i uzdržavanju djece, osjećaj životne sigurnosti, posložene prioritete u životu i ostalo. Promatrajući razdoblje 2010.-2020. godina, stopa nataliteta u RH imala je padova i uspona, no uspoređujući početnu i posljednju promatranu godinu, zabilježen je značajan pad, što je prikazano na grafikonu 2.

Grafikon 2. Natalitet u Hrvatskoj u razdoblju 2010.-2020.

Izvor: izrada autora prema: Rodin, Cerovečki i Jezdić, 2021:8

Uz određene iznimke i s povremenim oscilacijama, višegodišnji trend pada nataliteta prisutan je u cijeloj Europi. Primjerice, europsko stanovništvo bi se bez migracije 2019. godine smanjilo za pola milijuna jer tada je rođeno 4,2 milijuna, a umrlo 4,7 milijuna ljudi unutar EU. Broj stanovnika u EU 2020. godine smanjio se za oko 100 tisuća stanovnika, a razlog tomu bio je manji broj novorođenih, više umrlih i pad neto migracije (Europska komisija, 2021).

Vanjske migracije također su negativna demografska pojava koja ima utjecaj na mirovinski sustav. Iako je vanjskih migracija uvijek bilo, posljedice danas i nekoć nisu iste. Primjerice, danas je u najvećem broju obitelji prisutno jedno do dvoje djece, dok je sredinom 20. stoljeća bilo prisutno troje do. Hrvatska svjedoči iseljavanju i ono malo mlade populacije koju ima.

Samo se u Njemačku od 2011. do 2020. godine iselilo više od 312.000 hrvatskih građana, pretežito u dobi između 20 i 40 godina. To znači da se natalitet iseljenih i realizira u inozemstvu. Iseljavanje mladog stanovništva utječe na porast starog stanovništva. U razdoblju 2013.-2020. iseljavanje je izravno utjecalo na porast starosti hrvatske populacije za više od dvije godine. U istom razdoblju izgubljeno je oko 50 tisuća učenika, a istovremeno dobiveno 50 tisuća novih umirovljenika. Prosječna starost stanovništva 2011. godine iznosila je 41,7 godina, a 2020. čak 45,1 godinu (Jurić, 2021). Kako je ranije istaknuto, Hrvatsku već duži niz godina svake godine napušta velik broj ljudi, među kojima prednjače mladi. Tablica 1 prikazuje vanjsku migraciju RH, odnosno doseljene iz inozemstva i odseljene u inozemstvo u razdoblju 2011.-2020. godine.

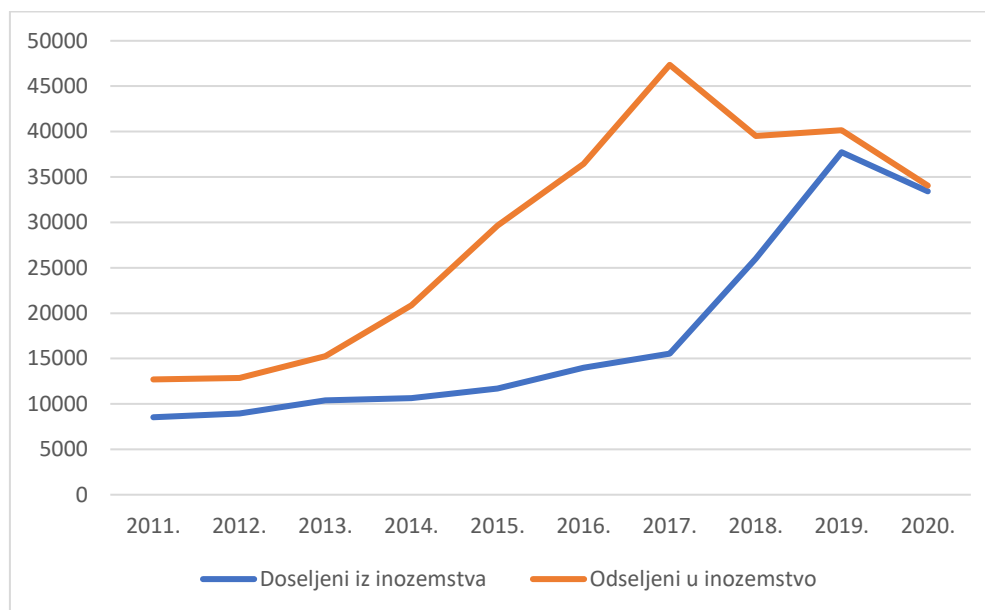
Tablica 1. Vanjska migracija Republike Hrvatske

Godina	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracijski saldo
2011.	8 534	12 699	-4 165
2012.	8 959	12 877	-3 918
2013.	10 378	15 262	-4 884
2014.	10 638	20 858	-10 220
2015.	11 706	29 651	-17 945
2016.	13 985	36 436	-22 451
2017.	15 553	47 352	-31 799
2018.	26 029	39 515	-13 486
2019.	37 726	40 148	-2 422
2020.	33 414	34 046	-632

Izvor: autor izradio prema podacima DZS, Naziv publikacije ili baze, 2021

Na iseljavanje utjecaj je imala i svjetska globalna ekonomska kriza koja je nastupila 2008. godine, no poseban „doprinos“ iseljavanju dao je ulazak RH u EU kada je omogućeno slobodno kretanje radne snage. Od tada, broj odseljenih u inozemstvo raste. Od ulaska RH u EU pa do 2017. godine broj odseljenih u inozemstvo raste svake godine te je razlika između odseljenih i doseljenih sve veća. Nakon 2017. godine i dalje velik broj ljudi svake godine napušta RH, no povećava se i broj doseljenih iz inozemstva zbog čega je i razlika između odseljenih i doseljenih sve manja. Trendovi doseljenih i odseljenih mogu se dobro uočiti ako se prikažu grafički, što je učinjeno na grafikonu 3.

Grafikon 3. Broj doseljenih iz inozemstva i odseljenih u inozemstvo u RH u razdoblju 2011.-2020.

Izvor: izrada autora prema: Državni zavod za statistiku, 2021

Broj odseljenih i doseljenih u 2020. godini gotovo je pa izjednačen, a migracijski saldo najniži je u promatranom razdoblju. Ipak, iako pretežno odseljavaju mladi, isto se ne može reći i za one koji doseljavaju u RH. Zbog toga također, kao i smanjenog nataliteta i povećanja očekivanog životnog vijeka, dolazi do starenja stanovništva. Tablica 2 prikazuje udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu RH.

Tablica 2. Udio starog stanovništva (65 i više godina) u ukupnom stanovništvu RH u razdoblju 2010.-2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Hrvatska	17.8	17.7	17.9	18.1	18.4	18.8	19.2	19.6	20.1	20.6	21

Izvor: Eurostat, Struktura i starenje stanovništva, 2020

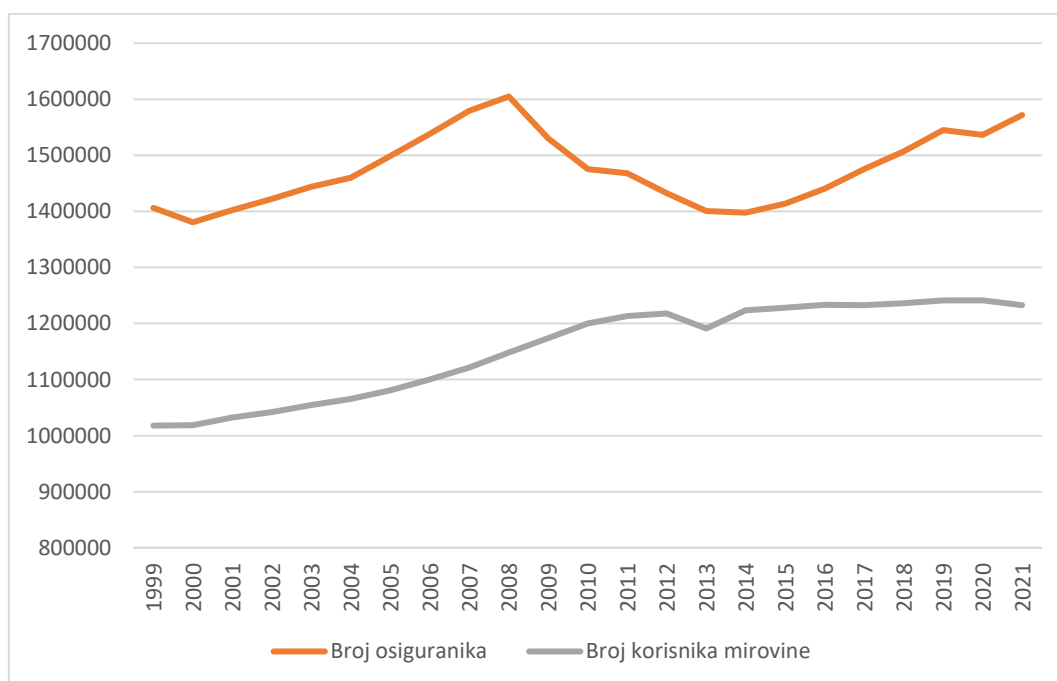
Iako je veći dio promatranog razdoblja RH bila ispod prosjeka EU, u posljednje tri promatrane godine hrvatski udio veći je od EU udjela. U promatranom razdoblju udio starijeg stanovništva u EU-27 povećao se za 3%, a u RH za 3,2%. Ovaj podatak jasno ukazuje na problem starenja stanovništva, što će u budućnosti rezultirati problemima u mirovinskom sustavu.

I prvi rezultati popisa iz 2021. godine pokazali su negativne demografske trendove. Prema rezultatima popisa stanovništva 2021. godine, Hrvatska ima 3.888.529 stanovnika. U odnosu na popis iz 2011., godine 2021. broj stanovnika manji je za 396.360, odnosno 9,25%, što je značajno, pa može se reći i drastično smanjenje. Ukupno je 868.638 osoba starije od 65 godine, što predstavlja udio od 22,34% u ukupnoj populaciji. U odnosu na podatke iz 2020. godine, taj se udio povećao za čak 1,34% (Državni zavod za statistiku, 2022). To znači da se udio starog stanovništva u ukupnoj populaciji opet povećao. Trend starenja stanovništva predstavlja problem po održivost i budućnost hrvatskog mirovinskog sustava, o čemu se govori u nastavku rada.

3.3. Stanje i budućnost hrvatskog mirovinskog sustava

Uvid u stanje hrvatskog mirovinskog sustava pružaju podaci o broju osiguranika i korisnika mirovina. Grafikon 4 prikazuje kretanje broja osiguranika i korisnika mirovina u razdoblju 1999.-2021. budući da su 1999. godine donesene važne promjene za mirovinski sustav koje su potom imale i utjecaj na broj osiguranika i korisnika mirovina.

Grafikon 4. Broj osiguranika i korisnika mirovine u Republici Hrvatskoj u razdoblju 1999.-2021.

Izvor: izrada autora prema: Čakarun i suradnici, 2022:292

Za budućnost i održivost svakog mirovinskog sustava važan je što veći broj osiguranika, odnosno što veći iznos uplata u mirovinsko osiguranje iz kojeg se financiraju tekuće mirovine. Godine 2008. bilo je najviše osiguranja, njih 1 604 848. Godine 1999. zabilježen je najmanji broj osiguranika, 1 406 091. S grafikona se može primijetiti da broj osiguranika varira po godinama, no u razdoblju 2014.-2019. godine kontinuirano raste, što se može povezati sa prilikama zaposlenja koje nudi Europska unija (primjerice, povremeni rad u inozemstvo, zaposlenici koji često rade na terenu u inozemstvu i općenito nove prilike za zaposlenje). Godine 2020. broj osiguranika blago se smanjio u odnosu na 2019. godinu, a to je ujedno godina kada je i izbila kriza uzrokovana pandemijom bolesti COVID-19. Godine 2021. opet je zabilježen blagi rast broja osiguranika. S druge strane, broj korisnika mirovina u gotovo svakoj promatranoj godini raste, što znači da rastu troškovi za isplatu mirovina. Rast je vezan uz sve veći broj ljudi koji imaju prava na mirovinu te se na to ujedno i odlučuju, kao i uz usklađivanje socijalne i mirovinske politike Hrvatske sa politikama Europske unije.

Važno je analizirati omjer osiguranika i korisnika mirovina jer omjer utječe na budućnost i održivost mirovinskog sustava. Na početku promatranog razdoblja, odnosno 1999. godine taj je omjer iznosio 1,38. To znači da je bilo 38% više osiguranika nego korisnika mirovina (Čakarun i suradnici 2022:291). Najveći omjer zabilježen je 2007. godine kada je iznosio 1,41. Nakon te godine slijedi niz godina kada je omjer padao pa je tako najniži bio 2014. godine kada je iznosio 1,14. Nakon toga započinje razdoblje oporavka te u narednim godinama, izuzev 2020. godine, omjer svake godine raste. Međutim, na kraju 2021. godine omjer je iznosio 1,28 (Čakarun i suradnici, 2022:291). i dalje znatno manje nego na početku promatranog razdoblja. Na dan 30.06.2022. broj osiguranika iznosio je 1 640 770, a broj korisnika imovine 1 229 760. Plan ukupnih rashoda za mirovine u 2022. godine je 45,26 milijardi kuna. Omjer između osiguranika i korisnika krajem lipnja 2022. godine bio je 1,33, što je još jedno pozitivno povećanje (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2022). Ipak, na umu treba imati opisane demografske probleme koji će se u budućnosti neminovno odraziti i na mirovinski sustav, a najviše na njegovu fiskalnu održivost. Na održivost mirovinskog sustava utječu i duljina mirovinskog staža kao i visina plaća. „Duljina mirovinskog staža i visina plaća važni su čimbenici za osiguranje održivosti mirovinskog sustava i povećanje adekvatnosti mirovina, a utjecaj doprinosa na visinu mirovine potiče osiguranike na dulji rad i kasniji odlazak u mirovinu. Također, fokus mora biti i na generacijskoj solidarnosti te ublažavanju razlike u razini mirovina između mlađih i starijih generacija umirovljenika, koja je u Hrvatskoj u nekoliko navrata bila ozbiljno narušena“ (Čakarun i suradnici, 2022:12).

Stanje hrvatskog mirovinskog sustava potrebno je promatrati i kroz prosječne mirovine i broj korisnika mirovina. To prikazuje tablica 3.

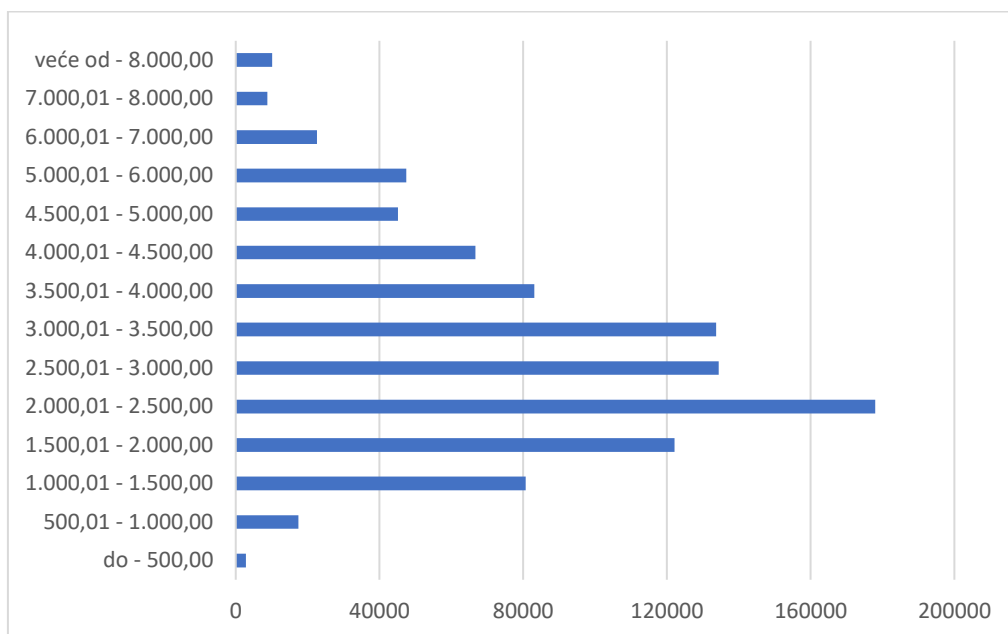
Tablica 3. Korisnici mirovina prema vrstama i svotama mirovina u Republici hrvatskoj u lipnju 2022. godine

	Svota mirovine	Broj korisnika	Prosječne mirovine	Prosječan staž (gg, mm, d.d.)
	do - 500,00	2809	331,10	14 10 22
	500,01 - 1.000,00	17395	819,95	15 00 24
	1.000,01 - 1.500,00	80705	1.261,04	17 00 00
	1.500,01 - 2.000,00	122100	1.776,54	23 08 22
	2.000,01 - 2.500,00	177954	2.262,54	28 04 20
	2.500,01 - 3.000,00	134426	2.736,85	32 11 19
	3.000,01 - 3.500,00	133741	3.221,63	34 04 21
	3.500,01 - 4.000,00	83099	3.738,95	36 03 11
	4.000,01 - 4.500,00	66746	4.237,90	37 06 22
	4.500,01 - 5.000,00	45128	4.733,29	38 08 20
	5.000,01 - 6.000,00	47504	5.425,23	38 10 27
	6.000,01 - 7.000,00	22575	6.452,55	38 08 16
	7.000,01 - 8.000,00	8803	7.442,51	38 10 14
	veće od - 8.000,00	10134	9.497,34	40 07 04
UKUPNO		953119	3.050,61	30 10 04

Izvor: autor izradio prema podacima: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2022.

U ovu statistiku nisu uključene vojne i invalidske mirovine, kao niti mirovine prema međunarodnim ugovorima. Prosječna mirovina krajem lipnja 2022. iznosila je 3.050,61 kn, a prosječan staž umirovljenika 30 godina, 10 mjeseci i 4 dana. Svota mirovine raste sa stažem. Iako je prosječna mirovina 3.050,61 kn, važno je naglasiti kako najveći broj ljudi nema prosječnu mirovinu, već je ona rezultat prosjeka koji „pojačavaju“ vrlo visoke mirovine. To se najbolje može primijetiti grafički, što je prikazano na grafikonu 5.

Grafikon 5. Broj korisnika mirovina prema svotama u Republici Hrvatskoj u lipnju 2022. godine

Izvor: autor izradio prema: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2022.

Ukupno 535 389 umirovljenika ima mirovinu manju od prosječne mirovine, a taj broj zasigurno je i veći jer dio umirovljenika ima mirovinu manju od 3.050,61 kuna, a uključen je u cenzus 3.000,01-3.500,00 kuna. Pojedinačno gledajući, najviše umirovljenika, njih 177 954 ima mirovinu između 2.000,01 i 2.500,00 kuna (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2022.)

Bez obzira na sve provedene mirovinske reforme, jasno je kako se hrvatski mirovinski sustav susreće sa određenim problemima, prije svega negativnim demografskim trendovima koji rezultiraju povećanjem broja umirovljenika i smanjenjem broja osiguranika te niskim mirovinama za velik broj stanovnika Republike Hrvatske. Mirovinski sustav ima veliki utjecaj na socijalnu sigurnost umirovljenika i javne financije općenito, zbog čega su važne i projekcije demografskih i gospodarskih kretanja i mirovinskog sustava. Sukladno tim projekcijama može se dobiti slika o tome kako bi hrvatski mirovinski sustav mogao izgledati u budućnosti. Unatoč nepovoljnim demografskim trendovima, Europska komisija ne očekuje značajno povećanje rashoda za mirovine u daljoj budućnosti. Starenje stanovništva i smanjenje broja stanovnika ima vrlo negativan utjecaj na mirovinski sustav, no s druge strane predviđa se i povećanje stope zaposlenosti za radnu populaciju. Istovremeno, u budućnosti će doći do povećanja dobi za prijevremenu i starosnu mirovinu za žene te će biti prisutan trend povećanja prosječne dobi umirovljenja. Projiciran je i rast stope zaposlenosti za dobnu skupinu 65 – 74 godine te

pozitivni trendovi povećanja prosječne dobi za umirovljenje te navršenom mirovinskom stažu. Osim toga, Komisija smatra da se rashodi za mirovine neće povećati zbog sljedećeg (Čakarun i suradnici, 2022:274):

- 30% populacije koja je tek trebala ići u mirovinu već koristi prijevremenu starosnu, invalidsku ili mirovinu hrvatskog branitelja,
- u budućnosti će doći do smanjenja rashoda za invalidske mirovine,
- projicirano je smanjenje broja korisnika obiteljskih mirovina zbog demografskih kretanja te povećanja zaposlenosti i ublažavanja razlika u primanjima žena i muškaraca,
- projicirani budući rast mirovina niži je od projiciranog rasta plaća.

Od 2030. godine trebalo bi doći i do sve važnije uloge drugog stupa jer se očekuje da će sve više osiguranika izabrati isplatu mirovina iz oba stupa, umjesto samo iz prvog (Čakarun i suradnici, 2022:274). Dakle, bez obzira na sve negativne demografske a potencijalno i druge negativne trendove, projekcije su poprilično optimistične. No, to nikako ne znači da ne treba donositi planove za poboljšanja u svim mirovinskim stupovima i mirovinskom sustavu općenito. Isto vrijedi i za sustave drugih zemalja članica Europske unije. Posebno bi valjalo poraditi na ujednačavanju različitih sustava i kreiranju jedinstvenog europskog sustava.

4. Mirovinski sustavi u Europskoj uniji

Europska unija ne posjeduje jedinstveni mirovinski sustav koji bi primjenjivale sve države članice. Neka pitanja djelomično su riješena odlukama, pravilnicima, odnosno zakonskim aktima Europske unije, dok je većina odluka o vezi mirovinskog sustava prepuštena državama članicama. To znači da su države članice još uvijek u velikoj mjeri samostalno odgovorne za primjerenost i održivost mirovinskih sustava, što je velika odgovornost i dužnost kada se u obzir uzme važnost mirovina i različite mogućnosti unutar mirovinskog sustava.

4.1. Važnost mirovina i različitost mirovinskih sustava u Europskoj uniji

Mirovine predstavljaju glavni izvor dohotka za starije osobe u Europskoj uniji. U najvećoj se mjeri financiraju iz javnih sustava generacijske solidarnosti. Zbog procesa demografskog starenja (i „odozdo“ i „odozgo“), umirovljenici čine i sve veći dio ukupnog stanovništva Europske unije. Zbog toga je važna dobra organiziranost i održivost mirovinskih sustava u državama članicama Europske unije.

Pitanje organizacije i održivosti modela mirovinskih sustava nije bilo aktualnije. Struktura i sastav mirovinskog okružja u EU značajno se razlikuju među zemljama, a često su određeni nacionalnim socijalnim i radnim pravom. U praksi su zastupljeni svi općepoznati oblici koji uključuju prvi, drugi i treći stup, odnosno njihovu kombinaciju, ali i specifični oblici koji su prisutni unutar pojedinih stupova (Samodol, 2021:96). Različitost među mirovinskim sustavima u Europskoj uniji dobro prikazuje taksonomija glavnog prvog stupa, što prikazuje tablica 4.

Tablica 4. Taksonomija prvog stupa po vrstama u članicama Europske unije

Zemlja	Vrsta	Zemlja	Vrsta
Austrija	DB	Irska	Paušal + DB
Belgija	DB	Italija	NDC
Bugarska	DB	Litva	PS
Cipar	PS	Luksemburg	DB
Češka	DB	Letonija	NDC
Njemačka	PS	Malta	Paušal + DB
Danska	DB	Nizozemska	Paušal + DB
Estonija	DB	Poljska	NDC
Španjolska	DB	Portugal	DB
Finska	DB	Rumunjska	PS
Francuska	DB+PS	Švedska	NDC
Grčka	Paušal + DB+ NFC	Slovenija	DB
Hrvatska	PS	Slovačka	PS
Mađarska	DB		

DB = sustav definiranih koristi; NDC = nominalna shema definiranog doprinosa; PS = bodovni sustav

Izvor: Samodol, 2021:96

Prvi stup mirovinskih sustava država članica Europske unije raznolik je, a uključuje sustav definiranih koristi, nominalnu shemu definiranog doprinosa i bodovni sustav, odnosno, njihovu kombinaciju. U sustavu definiranih koristi mirovina se računa prema zadanoj formuli, neovisno o uplaćenim doprinosima u mirovinski sustav. Nominalna shema definiranih doprinosa uključuje iznos koji kao doprinos uplaćuju poslodavac i zaposlenik (Jurlina Alibegović, 2000:63). U takvom sustavu visina mirovine određuje se sukladno uplaćenim doprinosima. U bodovnom sustavu mirovina se izračunava prema bodovnoj formuli. Visina mirovine ovisi o plaći osiguranika, trajanju mirovinskog staža, dobi osiguranika u trenutku odlaska u mirovinu, o mirovinskom faktoru kojim se određuje razina pojedinih vrsta mirovine i tomu slično. (Čakarun i suradnici, 2022:68). Europska unija usvojila je direktivu za strukovne mirovinske fondove te organizirala nadzornu agenciju EIOPA kao europskog nadsacionalnog regulatora. Problem predstavljaju i uvjeti za umirovljenje i visina mirovina za one zaposlenike koji su u svom radnom vijeku bili zaposleni u različitim državama.

„Europska komisija svjesna je svih različitosti pa u cilju veće koherentnosti barem djelomičnim rješenjem sada pokušava olakšati mirovinske uplate i prijenose među fondovima,

Svjesna tih problema, Europska komisija pokušava ublažiti ih olakšavanjem mirovinskih uplata i prijenosima među fondovima, osnivanjem tzv. paneuropskog fonda PEPP. Font treba olakšati mirovinske štednje neovisno o promjeni prebivališta unutar EU, veću transparentnost, kontrolirane troškove upravljanja, a sve to pod nadzorom EIOPA-e (Samodol, 2021:97). Međutim, jasno je da su mirovinski sustavi država članica različiti te da će bez obzira na rješenja Europske unije, u budućnosti još neko vrijeme prevladavati nacionalna zakonodavstva po pitanju mirovinskih sustava. Razlike postoje i po pitanju drugog stupa, kao i kombinacije prvog, drugog i trećeg stupa. U državama članicama Europske unije postoje različite mogućnosti po pitanju ostvarivanja mirovine iz samo prvog ili drugog stupa te njihove kombinacije. Treći stup u pravilu predstavlja dobrovoljnu mirovinsku štednju. Različita su i pravila za ostvarivanje prava na invalidsku, obiteljsku, prijevremenu starosnu i drugu mirovinu. Može se zaključiti da su mirovinski sustavi na razini država članica Europske unije vrlo različiti, a pretpostavka je da će se u budućnosti sve više ići prema njihovom ujednačavanju.

4.2. Utjecaj negativnih demografskih trendova na mirovinske sustave

Većina zemalja Europske unije također se susreće sa negativnim demografskim trendovima koji su karakteristični za Republiku Hrvatsku. U izvještajima o starenju i primjerenosti mirovina koje objavljuje Europska komisija navodi se da su problemi starenja stanovništva i nepovoljnih demografskih trendova prisutni su u većini država članica te da imaju negativan utjecaj na javne financije i socijalni sustav, a posebno mirovinski. Smanjenjem stope nataliteta, starenjem i produženjem životnog vijeka stanovništva smanjuje se udio radno aktivnog stanovništva te povećava udio starijeg stanovništva (Čakarun i suradnici, 2022:275). I Družić (2020:273) navodi da je starenje stanovništva karakterističan proces za velik broj europskih zemalja. Primjerice, trenutačno udio ljudi starijih od 65 godina u ukupnoj populaciji iznosi 17,4%, a do 2060. prema projekcijama iznositi će 29,5%. U istom razdoblju prema projekcijama udio ljudi starijih od 80 godina sa 4,6% porast će na 12%. Belgija i Danska imat će najmanji udio osoba starih do 65 godina (25%), slijedi Luksemburg (26,4%), Francuska (26,6%), itd. Udjel stanovnika starijih od 80 godina najmanji bi trebao biti u Cipru (9,2%), a najveći u Španjolskoj (14,2%), Italiji (14,1%) te Njemačkoj (13,5%). To pokazuje da se i velik broj zemalja Europske unije suočava s ozbiljnim demografskim problemima koji potom imaju negativni utjecaj na socijalne i ekonomsko stanje

Mnoge europske zemlje već se sada suočavaju sa velikim udjelom starijeg stanovništva u ukupnoj strukturi stanovnika, a taj će se udio znatno povećati u narednim desetljećima. To znači da će biti sve manje radno sposobnih stanovnika, a sve više umirovljenika, što je loše za društveni i gospodarski razvoj. Tablica 5 prikazuje udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu Europske unije (prosjeak zemalja). Usporedbe radi, ponovljeni su podaci i za Republiku Hrvatsku te je sve skupa prikazano i grafički.

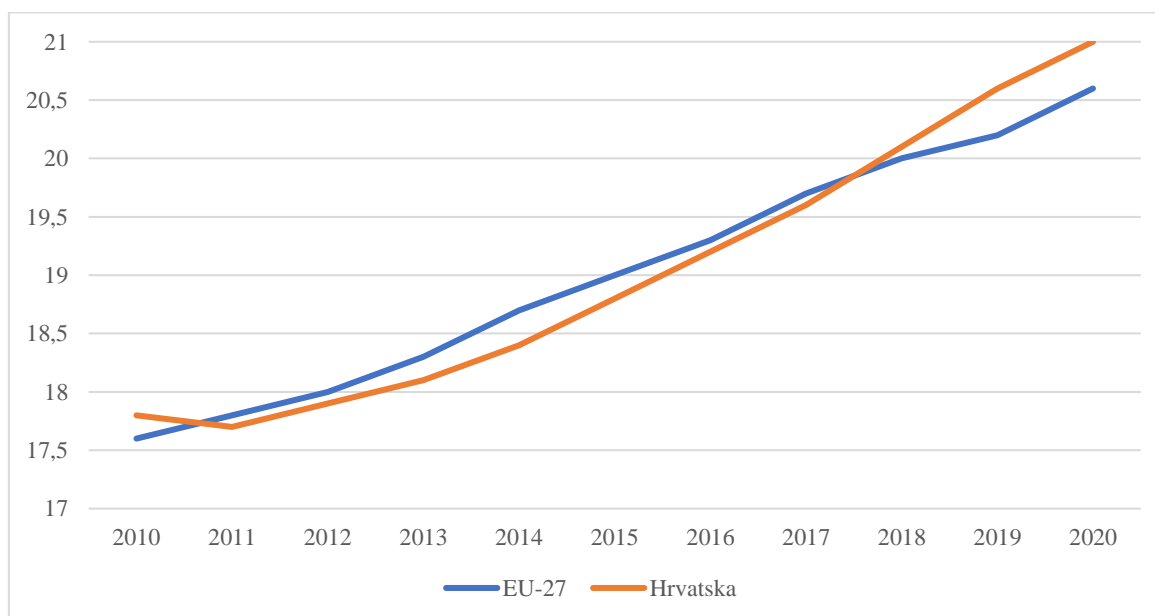
Tablica 5. Udio starog stanovništva (65 i više godina) u ukupnom stanovništvu RH u razdoblju 2010.-2020.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EU-27	17.6	17.8	18	18.3	18.7	19	19.3	19.7	20	20.2	20.6
Hrvatska	17.8	17.7	17.9	18.1	18.4	18.8	19.2	19.6	20.1	20.6	21

Izvor: autor prema: Eurostat, Population structure indicatorst at national level, 2022

Tablica pokazuje da se i cjelokupna Europska unija pa tako i Republika Hrvatska suočavaju sa problemom povećanja udjela starog stanovništva. U samo deset godina udio se u Europskoj uniji povećao za 3%, a u Hrvatskoj za 2,2%.

Grafikon 6. Udio starog stanovništva (65 i više godina) u ukupnom stanovništvu RH u razdoblju 2010.-2020.

Izvor: izrada autora prema: Eurostat, 2021

Iako je veći dio promatranog razdoblja RH bila ispod prosjeka EU, u posljednje tri promatrane godine hrvatski udio veći je od EU udjela. Izneseni podaci jasno ukazuju na problem starenja stanovništva, što će u budućnosti rezultirati problemima u mirovinskom sustavu. Osim toga, razvijene europske zemlje također se susreću s problemom iseljavanja kao i Hrvatska, no, one to rješavaju dobrom politikom useljavanja. Slabije razvijene države sa problemom iseljavanja susreću se u većoj mjeri, što, kao što je već naglašeno, ima negativan utjecaj na mirovinski sustav (posebno kada je riječ o iseljavanju radno aktivnog stanovništva). U razvijenim zemljama problem starenja stanovništva, osim produljenja životnog vijeka, ponajviše je rezultat niskih stopa nataliteta. Tablica 6 prikazuje stope nataliteta u odabranim europskim državama u 2020. godine.

Tablica 6. Stope nataliteta u odabranim europskim državama u 2020. godini

Država	Stopa	Država	Stopa
Turska	13,3	Njemačka	9,3
Island	12,3	Rumunjska	9,2
Crna Gora	11,4	Sjeverna Makedonija	9,2
Irska	11,2	Srbija	8,9
Francuska	10,9	Hrvatska	8,9
Švedska	10,9	Portugal	8,2
Danska	10,4	Finska	8,4
Češka	10,3	Španjolska	7,1
Belgija	9,9	Italija	6,8

Izvor: Rodin, Cerovečki i Jezdić, 2021:8

U radu je spomenuto kako se stope nataliteta do 15‰ mogu smatrati niskima. Sukladno tome, sve promatrane države imaju nisku stopu nataliteta, što je problem ne samo za mirovinski sustav, već i za društveni, demografski, gospodarski te zapravo, bilo koji razvoj. Iz tablice je vidljivo da i razvijene zemlje imaju manju stopu nataliteta od Hrvatske, dok i neke slabije razvijene (npr. Rumunjska, Crna Gora) imaju veće stope. Ono što je točno je da je RH i dalje ispod prosjeka EU-27 u 2020. godini. Prosjek je iznosio 9,1 dok je Hrvatska imala stopu od 8,9. „Prema bazi podataka statističkog ureda Europske unije (Eurostat), u 2020. godini 8 zemalja članica Europske unije (EU-27) ima natalitetnu stopu veću ili jednaku 10,0/1.000

stanovnika, a 19 ima stopu manju od 10,0/1.000 stanovnika. Prosjek EU-27 za 2020. godinu je 9,1/1.000 stanovnika“ (Rodin, Cerovečki i Jezdić, 2021:8). Unutar Europske unije zemlje članice susreću se s različitim implikacijama i problemima mirovinskog sustava. Različiti modeli prvog stupa mirovinskog sustava kreiraju uvjete za neodgovorno ponašanje vlada, kao što su povećanje obećanih mirovina iznad razina održivosti ili smanjenje doprinosa. Međutim, u literaturi se ne mogu naći snažni dokazi o povećanju uštedevine ili razvoju tržišta kapitala u zemljama koje više ili manje imaju uveden prvi ili treći stup mirovinskog sustava (Samodol, 2021:96).

Iako različite države članice Europske unije imaju i različite mirovinske sustave, kako je ranije istaknuto, neovisno o strukturi mirovinskog sustava, nedostatak radne snage uzrokovanim starenjem stanovništva može imati utjecaj na smanjenje razine mirovina u budućnosti. Kako bi se ublažio pad relativne razine mirovina uzrokovan starenjem stanovništva, vlade mogu uvesti veće stope doprinosa za mirovinsko osiguranje, različitim mjerama povećati zaposlenosti ili uvesti veće poreze kako bi se pokrio deficit u mirovinskom sustavu. Problem je što u mnogim članicama Europske unije postoji sve manje prostora za povećanje nameta bilo koje vrste, zbog čega se kao jedini izbor nameću mjere za poticanje zaposlenosti radno aktivnog stanovništva, ali i zaposlenosti stanovništva u starijoj dobi koji prema definicijama više nisu dio radnog kontingenta. Na ovo valja nadodati i potrebu rasta produktivnosti, posebno u starijim društvima. Ukoliko takve reakcije izostanu, doći će do porasta javne mirovinske potrošnje u BPD-u. Primjerice, javna mirovinska potrošnja u BDP-u od 1990. godine u zemljama OECD-a povećala se za čak 30% (Samodol, 2021:94).

Po pitanju produljenja radnog vijeka zaposlenika Europska unija je za države članice usuglasila politiku, no neke od njih, kao uostalom i Hrvatska, tek će u budućnosti provesti usklađenja u potpunosti. Kako bi se spriječili negativni učinci na mirovinski sustav stoga je važno promijeniti demografske trendove te istovremeno raditi na povećanju zaposlenosti radno aktivnog stanovništva. Osim navedenog, važno je raditi i na usklađivanju razlika u iznosu mirovina za jednaka radna mjesta i staž u različitim državama članicama Europske unije, kao i razlike u mirovinama s obzirom na spol. U tu svrhu u studenom 2017. godine uspostavljen je Europski stup socijalnih prava koji promovira prava radnika i samozaposlenih na mirovinu sukladno uplaćenim doprinosima, neovisno o spolu. Europski stup socijalnih prava to namjerava postići osiguravanjem dohotka koji omogućuje dostojanstven život nakon umirovljenja (Pavković, 2022:330). Bez obzira na sve napore po pitanju usklađenja

mirovinskih sustava u Europskoj uniji, primjerenost i održivost mirovinskih sustava, pa tako i samih mirovina, značajno se razlikuje od države do države.

4.3. Primjerenost mirovina

Iz dosadašnjeg dijela rada jasno je kako su europski mirovinski sustavi suočeni sa dva glavna izazova, a to su očuvanje financijske održivosti te osiguranje primjerenih mirovina umirovljenicima u Europskoj uniji. S obzirom na različite plaće, mirovine te troškove života, pitanje primjerenosti relativno je te se ono mora promatrati unutar konkretne države članice. Sustav mirovina primjeren je ukoliko umirovljenicima omogućuje prihode dostatne za podmirivanje životnih potreba, odnosno pristojni životni standard te ekonomsku neovisnost u starosti. Istovremeno, mirovine imaju veliki utjecaj na državni i europski proračun, kao i ponudu radne snage, što je potrebno uzeti u obzir prilikom kreiranja mirovinskih politika koje za cilj imaju osigurati održivost mirovinskog sustava. „Stručna i znanstvena literatura te dosadašnja iskustva u Hrvatskoj i drugim državama upućuju na činjenicu kako uvjeti za ostvarivanje mirovine (dob, mirovinski staž) te način određivanja mirovina (međuvisnost duljine staža i visine plaća s visinom mirovine, povoljniji izračun za one koji kasnije odlaze u mirovinu) značajno pridonose održivosti mirovinskog sustava i adekvatnosti mirovina, što je osobito važno u uvjetima starenja stanovništva, koje se ogleda u smanjivanju broja mlađeg, a povećanju broja starijeg stanovništva“ (Čakarun i suradnici, 2022:270).

U ocjeni primjerenosti mirovina koristi se trodimenzionalni pristup koji se sastoji od tri skupine pokazatelja: zadržavanje dohotka, zaštita od siromaštva te trajanje mirovine. Unutar te tri skupine postoji veći broj različitih pokazatelja koji služe za ocjenu primjerenosti mirovina u nekoj državi. Tablica 7 prikazuje različite pokazatelje koji se u praksi mogu koristiti.

Tablica 7. Trodimenzionalni pristup primjerenosti mirovina

Zadržavanje dohotka	Zaštita od siromaštva i socijalne isključenosti	Trajanje mirovine
Agregatna (bruto) stopa zamjene	Stopa rizika od siromaštva	Efektivna dob umirovljenja
Neto stopa zamjene	Stopa rizika od siromaštva prije mirovina i socijalnih transfera	Očekivani životni vijek
Teoretska stopa zamjene	Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti	Duljina života u mirovini

Omjer medijalnog raspoloživog dohotka osoba 60+ i osoba do 60 godina	Pokazatelji materijalne deprivacije	
Duljina radnog staža	Troškovi i zaduženost kućanstava u kojima je referentna osoba 65+	
Pokrivenost kapitalizirane mirovinske štednje	Kvintilni omjer	
Bruto i neto mirovinsko bogatstvo	Ginijev koeficijent	

Izvor: Pavković, 2022:231

Stopa zamjene jedan je od temeljnih indikatora primjerenosti mirovina te indikator koji se u praksi najčešće koristi. Kao što je vidljivo iz tablice, postoje različite vrste ove stope. Agregatna stopa zamjene pokazatelj je trenutne, odnosno sadašnje primjerenosti, predstavlja omjer između medijana mirovine osoba 65-74 godina starosti i medijana dohotka od rada stanovništva 50-59 godina starosti (Nestić i Tomić, 2012:64). U komparativnim analizama češće se koristi pokazatelj neto stope zamjene koja u obzir uzima poreze na dohodak i doprinose za socijalno osiguranju. U slučaju nedostatka podataka o stopama zamjene, često se koristi omjer prosječne mirovine i prosječne neto plaće (Pavković, 2022:331). Primjerenost mirovina promatra se i kroz drugu skupinu pokazatelja, koji se odnose na zaštitu od siromaštva i socijalne isključenosti. Kao i kod prve skupine pokazatelja, i kod ove je skupine prisutno više različitih pokazatelja koje je u praksi moguće računati i procijeniti. Jedan od njih je i stopa rizika od siromaštva koja predstavlja postotak osoba s raspoloživim ekvivalentnim dohotkom nižim od praga siromaštva, odnosno dohotkom nižim od 60% medija ekvivalentnog raspoloživog dohotka ukupne populacije (Pavković, 2022:331). U dobivanju što realnijeg prikaza stope rizike od siromaštva i općenito ove skupine pokazatelja dobro je proučiti i različite kategorije rizika od siromaštva. U općenitom smislu, ističu Nestić i suradnici (2011:378), umirovljenici koji su imali kratki radni vijek ili niske plaće u najvećem su riziku siromaštva u mirovini. Rizik je posebno prisutan kod onih umirovljenika gdje je prisutna kombinacija dvaju navedenih faktora (Nestić i suradnici, 2011:378).

Trajanje mirovine određeno je efektivnom dobi umirovljenja i očekivanim životnim vijekom. Prosječnu efektivnu dob umirovljenja označava prosječna životna dob kada pojedinci napuštaju tržište rada radi odlaska u mirovinu. Taj je pokazatelj značajan za prikazivanje raširenosti pojave prijevremenog odlaska u mirovinu. Očekivani životni vijek u većini se zemalja podudara sa zakonskom granicom odlaska u mirovinu (Pavković, 2022:333). Visinu

mirovina u različitim državama ne bi imalo pretjerano smisla uspoređivati jer se i visina plaća, doprinosa te drugih faktora koji utječu na mirovine značajno razlikuju. Zbog toga se koriste pokazatelji primjerenosti. Odabrani pokazatelji primjerenosti za Republiku Hrvatsku i Europsku uniju prikazani su u tablici 6.

Tablica 6. Odabrani pokazatelji primjerenosti mirovina u Republici Hrvatskoj

Pokazatelj	Vrijednost RH		Prosjeak EU-28		Rang RH u EU-28	
	2013.	2019.	2013.	2019.	2013.	2019.
Agregatna stopa zamjene	37 %	39 %	56 %	57 %	28.	25.
Neto stopa zamjene	-	53,8 %	70,8 %	63,5 %	-	18.
Stopa rizika od siromaštva	19,5 %	18,3 %	16,7 %	16,5 %	23.	20.
Stopa rizika od siromaštva kod umirovljenika	18,4 %	26,1 %	12,6 %	16,0 %	23.	24.
Kućanstva koja ne mogu podmiriti iznenadne troškove (barem jedna osoba 65+)	66,8 %	58,5 %	27,1 %	21,6 %	26.	28.
Duljina radnog staža	31,10	32,60	35,2	36,4	26.	27.
Ponderirana prosječna efektivna dob izlaska s tržišta rada	60,76	62,25	-	64,1	-	-

Izvor: Pavković, 2022:335

Prema Konvenciji Međunarodne organizacije rada (ILO) visina naknada za starosnu dob iznosi najmanje 40% referentne plaće za standardnog osiguranika čiji je radni staž 30 godina (Pavković, 2022:335). Hrvatska se u 2019. godini nalazi na 39%, što znači da je ispod minimalne razine. Ta je razina 2013. bila još i manja kada je iznosila 37%, kada je Hrvatska bila na posljednjem mjestu u Uniji. U 2019. godini nalazila se na 25. mjestu. Po pitanju neto stope Hrvatska zauzima nešto bolju poziciju te se u 2019. godini nalazi na 18. mjestu, no i dalje daleko ispod prosjeka Unije. Prosjek je iznosio 63,5%, dok je Hrvatska u 2019. godini bila na 53,8%.

¹ podaci za cijelu Europu

Po stopama rizika od siromaštva Hrvatska također zaostaje za prosjekom Europske unije. Zaostajanje je nešto manje kod stope rizike od siromaštva gdje je Hrvatska 2019. godine bila na 18,3% dok je prosjek Unije iznosio 16,5%. To Hrvatsku smješta na 20. mjesto. Međutim, po pitanju mirovina i mirovinskog sustava mnogo je važnija stopa rizika od siromaštva kod umirovljenika. Po tom pokazatelju Hrvatska značajno zaostaje jer je prosjekom Unije u 2019. godini iznosio 16%, dok Hrvatska bilježi 26,1%, što ju smještaj na 24. mjesto. U odnosu na 2013. godinu ovaj se pokazatelj znatno pogoršao jer je tada stopa iznosila 18,4%. No, također i prosjek Unije bilježi pogoršanje ovog pokazatelja jer je isti u 2013. godini iznosio 12,6%. Posebno je loš broj kućanstava koja ne mogu podmiriti iznenadne troškove (barem jedna osoba starija od 65 godina). Iako se 2019. godine u odnosu na 2013. godinu poboljšao, iznosi 58,5%, dok je prosjek Unije 21,6%, što Hrvatsku smješta na posljednje mjesto. Pavković (2022:337) tvrdi da tako niski postotak pokazuje nerazmjer primanja u mirovini i troškova života, što može biti posljedica inflacije ili neusklađivanja mirovina s rastom plaća. Primjerice, prosječna mirovina u 2013. godini bila je 487 eura iznad praga siromaštva, a u 2019. godini 114 eura.

Duljina radnog staža također je kraća u Hrvatskoj nego što iznosi prosjek Europske unije. U odnosu na 2013. godinu i ovaj se pokazatelj malo poboljšao, no i dalje je vrlo loš. Prosječna duljina radnog staža u Hrvatskoj je 2019. godine iznosila 32,60 godina, a prosjek Unije bio je 36,4 godina. To Hrvatsku smješta na 27. mjesto. Podaci za efektivnu dob izlaska tržišta s rada nisu potpuni jer Europska unija ne mjeri ovaj pokazatelj, stoga su izneseni podaci na razini cijele Europe. U Hrvatskoj je ta dob 2019. godine iznosila 62,25, a na razini Europe iznosila je 64,2 godine. Prema World Bank Group (2015:56) sadašnja i očekivana buduća primjerenost mirovina u Republici Hrvatsko relativno je niska prema sve tri dimenzije koje se analiziraju; kratki radni vijek, niska stopa zamjene mirovina i relativno visoko siromaštvo starije populacije.

Iz svega navedenoga, jasno je kako je budućim reformama nužno osigurati povećanje primjerenosti mirovina, a jedna od ključnih stavaka je podizanje omjera broja zaposlenih i umirovljenika. Veće mirovine najlakše je osigurati duljim radom i odlaskom u mirovinu u starijoj životnoj dobi. Imajući to sve na umu, posebno je važno osigurati zastupljenost starije populacije na tržištu rada, čime se ne samo povećava ukupna zaposlenost, već ujedno i smanjuje ranije umirovljenje.

5. Zaključak

Republika Hrvatska ima dugu povijest mirovinskog osiguranja, a počeci datiraju još od 19. stoljeća. Od tada pa do danas mirovinski sustav prošao je kroz brojne reforme i promjene. U suvremeno doba posebno valja izdvojiti reformu iz 1999. godine koja se još naziva i „mala mirovinska reforma“. Tom su reformom pooštreni kriteriji za umirovljenje, promijenjena je formula izračuna mirovina, osnovan je Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, i dr. Reformom je usporen rast broja novih umirovljenika, što je bio i jedan od primarnih ciljeva. Još su veće promjene nastupile reformom iz 2002. godine koja se naziva i „velika mirovinska reforma“ te se ta reforma smatra i ključnom za budućnost mirovinskog sustava. Uvedeni su drugi i treći stup mirovinskog osiguranja, povećana je dob za redovno umirovljenje, definirana su umanjena mirovinskih prava za buduće umirovljenike i drugo. Iako su 2002. godine postavljeni temelji mirovinskog sustava i osiguranja kakav se poznaje danas, hrvatski mirovinski sustav doživio je još važnih promjena i reforma. Jedan od razloga bio je i usklađivanje hrvatskog zakonodavstva sa zakonodavstvom Europske unije. Posljednja veća reforma mirovinskog sustava započela je 1. siječnja 2019. godine, kada su se odvale promjene u sva tri stupa mirovinskog osiguranja. Reforma je bila nužna zbog prilagođavanja mirovinskog sustava promjenama na tržištu rada, gospodarskim prilikama te demografskim izazovima.

Nužnost reforme iz 2019. godine, a posebno i reforma koje treba provesti u budućnosti, pokazali su rezultati popisa stanovništva iz 2021. godine. U odnosu na rezultate popisa stanovništva iz 2011. godine Hrvatska je izgubila nešto više od 9% stanovništva. Posebno zabrinjavaju niski natalitet i iseljavanje mladih, čime dolazi do ubrzavanja starenja stanovništva. Starenju stanovništva doprinosi i produljeni životni vijek. Starenje stanovništva loše je za mirovinski sustav jer je sve manje osiguranika, a više umirovljenika, što utječe na financijsku održivost mirovinskog sustava. Udio starog stanovništva u Hrvatskoj raste već dugi niz godina te je i iznad prosjeka Europske unije. Starenje stanovništva za rezultat može imati i pad relativne razine mirovina. Kako bi se spriječili negativni efekti starenja stanovništva, moguće je provesti mjere kao što su povećanje stopa mirovinskih doprinosa, povećanje oporezivanja te poticanje i povećanje zaposlenosti. S obzirom da u velikom broju zemalja Europske unije pa tako i u Hrvatskoj, postoji sve manje prostora za povećanje doprinosa i poreza, jedino pravo rješenje je povećanje stope zaposlenosti radno aktivnog stanovništva, no i povećanje zaposlenosti stanovništva u starijoj dobi izvan radnog kontingenta.

U radu je provedena i komparativna analiza hrvatskog mirovinskog sustava te sustava Europske unije. Europska unija teži ujednačavanju struktura mirovinskih sustava među državama članicama, no u budućnosti će još neko vrijeme i dalje prevladavati nacionalna zakonodavstva po pitanju mirovinskog sustava, a koja su vrlo različita među državama. Zbog toga su analizirani pokazatelji prosjeka država članica Europske unije. Negativni demografski trendovi prisutni su i u velikoj većini država članica, uz jednu bitnu razliku, a to je da razvijene zemlje pad broja stanovnika nadoknađuju useljavanjem. No, na dugi rok ni to neće biti održivo, stoga se trebaju kreirati nove politike. Analiza primjerenosti mirovina u Hrvatskoj i Europskoj uniji pokazala je kako je primjerenost mirovina u Hrvatskoj vrlo loša po svim pokazateljima: zadržavanju dohotka, riziku od siromaštva i trajanju mirovine. Po svakom analiziranom pokazatelju Hrvatska se nalazi ispod prosjeka Europske unije, a negdje je ta razlika i daleko veća. Po rangu, uglavnom zauzima najlošije pozicije, a tek su neki pokazatelji nešto manje loši. Zbog loših demografskih trendova i pokazatelja primjerenosti mirovina jasno je kako su reforme nužne u vrlo skoroj budućnosti.

Popis literature

1. Alibegović, D. J. (2000). Reforma mirovinskog sustava: zašto i kako? Privredna kretanja i ekonomska politika 10 (79), str. 60-87.
2. Bejaković, P. (2003). 80 Godina mirovinskog osiguranja u Hrvatskoj. Revija za socijalnu politiku 10 (3), str. 373-376.
3. Bejaković, P. i suradnici. (2010). Analiza mirovinskog sustava. Zagreb: Institut za javne financije.
4. Čakarun, M. i suradnici (2022). Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje – 100 godina s Vama. Zagreb: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje.
5. Družić, S. (2020). Demografsko starenje stanovništva i socijalna politika. Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Bihaću 12 (12), str. 265-287.
6. Državni zavod za statistiku (2022). Popis '21. URL: <https://popis2021.hr/> (30. lipnja 2022.)
7. Državni zavod za statistiku. (2021). Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2020. godini. URL: Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939> (29. lipnja 2022.)
8. Europska komisija (2021). Statistički podaci o migracijama u Europu, Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_hr (14. srpnja 2022.)
9. Eurostat (2020). Struktura i starenje stanovništva. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Struktura i starenje stanovni%C5%A1tva&oldid=510105#Udio_starijih_osoba_i_dalje_se_pove.C4.87ava](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Struktura_i_starenje_stanovni%C5%A1tva&oldid=510105#Udio_starijih_osoba_i_dalje_se_pove.C4.87ava) (30. lipnja 2022.)
10. Eurostat (2022). Population structure indicatorst at national level, Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_PJANIND_custom_2677786/default/table?lang=en (10. srpnja 2022.)
11. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (2022). Pregled osnovnih podataka o stanju u sustavu mirovinskog osiguranja za lipanj 2022. (isplata u srpnju 2022.). URL: <https://www.mirovinsko.hr/UserDocsImages/statistika/Osnovni-podatci-2022/osnovni-podatci-2022-07-HR.pdf?vel=990484> (8. srpnja 2022.)
12. Jurić, T. (2021). Posljedice COVID-a 19 na natalitet u Hrvatskoj. URL: <https://www.medix.hr/posljedice-covid-a-19-na-natalitet-u-hrvatskoj> (29. lipnja 2022.)

13. Jurlina Alibegović, D. (2000). Reforma mirovinskog sustava: zašto i kako? Privredna kretanja i ekonomska politika 10 (79), str. 60-87.
14. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2022). Socijalna sigurnost. URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56936> (27. lipnja 2022.)
15. Mečev, D.; Vudrag, N. (2012). Utjecaj demografskog procesa starenje na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj. Praktični menadžment 3 (5), str. 37-41.
16. Nestić, D. i suradnici. (2011). Izazovi i mogućnosti za ostvarenje primjerenih starosnih mirovina u Hrvatskoj (projektna studija). Revija za socijalnu politiku 18 (3), str. 357-396.
17. Nestić, D.; Tomić, I. (2012). Primjerenost mirovina u Hrvatskoj: što mogu očekivati budući umirovljenici? Privredna kretanja i ekonomska politika 22 (130), str. 61-100.
18. Pavković, A. (2022). Primjerenost mirovina u Republici Hrvatskoj. Ekonomska misao i praksa 31 (1), str. 327-346.
19. Puljiz, V. (2007). Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive. Revija za socijalnu politiku 14 (2), str. 163-192.
20. Puljiz, V. (2015). Starenje stanovništva – izazov socijalne politike. Revija za socijalnu politiku 23 (1), str. 81-98.
21. Rodin, U.; Cerovečki, I.; Jezdić, D. (2021). Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2020. godini. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
22. Samodol, A. (2021). Demografske promjene i mirovinski sustavi u Europskoj uniji: primjer Hrvatske. Međunarodne studije 21 (1), str. 93-125.
23. Šmid Milidrag, J. (2011). Reforma mirovinskog sustava u Republici Hrvatskoj. URL: <http://socijalno-partnerstvo.hr/wp-content/uploads/2013/04/Izvje%C5%A1taj-Reforma-mirovinskog-sustava-u-Republici-Hrvatskoj.pdf> (28. lipnja 2022.)
24. World Bank Group (2019). Primjerenost mirovina u Hrvatskoj. Dostupno na: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/216731604615439079-0080022020/original/22.Primjerenostmirovina.pdf> (22. srpnja 2022.)
25. Zakon o mirovinskom osiguranju (2021). Zagreb: NN 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19, 84/21.

Popis tablica i grafikona

Popis tablica:

Tablica 1. Vanjska migracija Republike Hrvatske	11
Tablica 2. Udio starog stanovništva (65 i više godina) u ukupnom stanovništvu RH u razdoblju 2010.-2020.	12
Tablica 3. Korisnici mirovina prema vrstama i svotama mirovina u Republici hrvatskoj u lipnju 2022. godine.....	15
Tablica 4. Taksonomija prvog stupa po vrstama u članicama Europske unije	19
Tablica 5. Udio starog stanovništva (65 i više godina) u ukupnom stanovništvu RH u razdoblju 2010.-2020.	21
Tablica 6. Stope nataliteta u odabranim europskim državama u 2020. godini	22
Tablica 7. Trodimenzionalni pristup primjerenosti mirovina	24

Popis grafikona:

Grafikon 1. Očekivano trajanje života pri rođenju u Hrvatskoj za razdoblje od 2003. do 2020. godine.....	9
Grafikon 2. Natalitet u Hrvatskoj u razdoblju 2010.-2020.	10
Grafikon 3. Broj doseljenih iz inozemstva i odseljenih u inozemstvo u RH u razdoblju 2011.-2020.....	12
Grafikon 4. Broj osiguranika i korisnika mirovine u Republici Hrvatskoj u razdoblju 1999.-2021.....	13
Grafikon 5. Broj korisnika mirovina prema svotama u Republici Hrvatskoj u lipnju 2022. godine.....	16
Grafikon 6. Udio starog stanovništva (65 i više godina) u ukupnom stanovništvu RH u razdoblju 2010.-2020.	21